

Šlomo Sand

JAK BYL
VYNALEZEN
ŽIDOVSKÝ
NÁROD

Rybka Publishers

Předmluva pro čtenáře v České republice

SKUTEČNOST, že moje kniha nyní vychází v Česku, mě obzvláště těší. Českou republiku neznám a dosud jsem ji nenavštívil (pokud nebudu brát v úvahu, že jsem jí projel v břiše své matky v roce 1946, když moji rodiče jako běženci bloudili po Evropě). Moje radost má tudíž jiný důvod a ten je spojený s mou badatelskou prací. Dlouhou dobu mě fascinoval jeden zvláštní jev: ze zhruba deseti celosvětově nejpozoruhodnějších badatelů, kteří se zabývali či zabývají studiem nacionalismu, se hned čtyři narodili nebo vyrostli v Praze. Hans Kohn (1891–1971), Karl Deutsch (1912–1992), Ernest Gellner (1925–1995) a Miroslav Hroch (1932) přispěli každý po svém k analýze a výkladu problému národa a je pravděpodobné, že bez nich by se diskuze o tomto tématu odvíjela v úplně jiných mantinelech a po zcela jiných hlavních osách. Nikoli náhodou jsou dvě motta, jimiž se tato kniha otevírá, převzata od dvou myslitelů, kteří byli po určitou dobu svého života svázáni s českou metropolí.

Zároveň je ale třeba zmínit, že tito čtyři badatelé se vzájemně velice lišili. Kohn spatřoval v nacionalismu čirý plod ideového vývoje. Deutsch zkoumal národ z pohledu sociologa komunikace. Gellner studoval vývoj národní ideje jakožto sociokulturní antropolog a Hroch sledoval vzestup nacionálních hnutí zejména jako empirický politický historik. Analytické přístupy těchto badatelů jsou natolik různorodé, a někdy si dokonce vzájemně odporují, že bychom jen s obtížemi hledali jiný než

zeměpisný společný jmenovatel. Je téměř nepochybné, že k této velice vzrušující ideové hojnosti přispěla intelektuální atmosféra, která v Praze vládla od počátku 20. století.

Pestré kulturní předivo, jímž se hlavní město Čech vyznačovalo za časů habsburské říše, bylo již předmětem nejrůznějších studií. Jistěže i v dalších oblastech východní Evropy žili lidé různých jazyků a dialektů, promísení a provázaní jedni s druhými a často také jeden na druhého nevražící a vůči sobě nepřátelští. Ale jazyková směsice, která se ustavila právě v tomto městě s dominantním a ústředním postavením, byla z různých hledisek výjimečná svou složitostí. Pamatuji si, že když jsem v mládí začal číst Kafku, udivilo mě, že je označován za pražského, a nikoli českého spisovatele, a to proto, že své texty psal německy. Když jsem se později stal mladým marxistou, dozvěděl jsem se, že první, kdo se začal vážně zabývat otázkou národa, byl na konci 19. století Karl Kautsky, který se narodil českému otci a německé matce v Praze. Od devíti let bydlel sice ve Vídni, ale jak zdůrazňuje ve svých vzpomínkách, stejně jako další přistěhovalci z Čech v tomto městě trpěl, protože se tu k němu kvůli jeho původu chovali opovrzhlivě.¹ A patrně není náhoda ani to, že i Karl Renner, další význačný marxistický myslitel z téže doby, který se ve svých spisech nacionalismu nemálo věnoval, se narodil a vyrostl na Moravě.

Systematické bádání v oboru nacionalismu nicméně fakticky začíná teprve s Hansem Kohnem. A jelikož tento badatel v určité době silně ovlivnil směr, kterým se ubíral můj vlastní výzkum židovského nacionalismu, rád bych se u něj zastavil poněkud obsírněji. Německy píšící Kohn zahájil svou intelektuální dráhu v kroužku mladých sionistů, který se ustavil v Praze. Odmítl mladý český nacionalismus a plně se ztotožnil s německými romantickými myšlenkovými proudy. Teprve první světová válka, které se účastnil jako voják, jej přivedla k tomu, aby odvrhl etnocentrické *völkisch* pojetí definice kolektivní identity a zároveň se stal přesvědčeným pacifistou. Sionistou ale zůstal a poté, co na Karlově univerzitě získal titul doktora práv,

odešel roku 1925 do Palestiny. Když se v roce 1929, po dalších čtyřech letech, stal svědkem krutých a těžkých střetů mezi Araby a Židy, došel k závěru, že sionismus nebude své cíle moci naplnit pokojnou cestou. Místní obyvatelstvo se bude i nadále násilným způsobem stavět proti sionistické imigraci, která se uskutečňovala na jeho účet, a dokud bude kolonizace pokračovat, konflikt se bude jen zostřovat. Z tohoto závěru vyvodil i osobní důsledky, sionismus opustil a rozhodl se přestěhovat do Spojených států, kde roku 1935 zahájil svou univerzitní kariéru, v jejímž rámci pak rozvíjel své analýzy nacionalismu.

Jeho nejpozoruhodnější kniha *The Idea of Nationalism* (Idea nacionalismu) vyšla roku 1944. V tomto spisu formuloval Kohn svou slavnou dichotomii mezi dvěma hlavními druhy nacionalismu: otevřeným západním nacionalismem, který je politický, občanský a racionální, a nacionalismem středo- a východoevropským, který je organický, etnický, romantický a iracionální. Bezpochyby existovaly i západně od Rýna etnocentrické, uzavřené a agresivní proudy, stejně jako i východně od něj bychom našli občanské a otevřené koncepte nacionalismu. Ve výsledku ale na Západě zvítězil politicko-občanský nacionalismus a na Východě převládly exkluzivistické a esencialistické proudy. Tyto procesy mohou objasnit jak vítězství nacionálního socialismu v Německu, tak i vývoj na Západě, který směřoval k inkluzivním kolektivním identitám.

Je jasné, že ke své dichotomistické tezi dospěl Kohn v důsledku ideologického střetu za druhé světové války. Idealizace, s jakou nahlíží americký nacionalismus, v době, kdy byla rasová diskriminace v jižních státech americké federace dosud velmi silná, postrádá jakoukoli vyváženost. Nicméně jádro jeho rozlišení – mezi nacionalismem, jehož základní osa je inkluzivní a politická a jehož nositelkou je silná a osvícená buržoazie, a nacionalismem, jehož exkluzivní a etnická dynamika je prozrazována novou maloburžoazií – otevřelo nové pole výzkumu. Kohnova teoretická diagnóza byla dle mého mínění ovlivněna i jeho osobními zážitky a zkušenostmi v sionistickém hnutí. Ži-

dovský sionismus se totiž v mnoha ohledech podobal ostatním etnocentrickým nacionalismům ve východní Evropě.

Podobně jako pozdní Hans Kohn nejsem ani já sionistou. Leč na rozdíl od Kohna s jeho česko-německo-židovským zázemím, pro nějž byla Palestina cizí zemí, od které se snadno odpoutal, jsem většinu svého života prožil v Izraeli, jsem s ním úzce spjatý a až dosud jsem jej nedokázal opustit. Sionistickému kolonizačnímu projektu se podařilo stvořit nový lid, který se sice za takový odmítá považovat a uznat, já se však přesto cítím být jeho immanentní součástí. Moje každodenní kultura je izraelská a takový je i jazyk, v němž přemýšlím a píši. Samozřejmě jsem si vědom i toho, že zrození a konsolidace lidu, mezi nímž jako jeho příslušník žiji, se odehrály na účet druhých, a domnívám se, že dokud to moji krajané neuznají, nebudou se moci vytvořit podmínky pro opravdový historický kompromis mezi Izraelci a Palestinci. I dítě, které je plodem znásilnění, má dozajista právo žít, a tak je tomu i v případě Státu Izrael. Ale jestliže dítě vyrostlo a samo se stalo násilníkem, je třeba je přísně a bez ústupků soudit.

Skutečnost, že se Izrael chápe jako židovský stát, a nikoli jako stát svých izraelských občanů (z nichž čtvrtina není považována za Židy), ukazuje na to, že tento stát, navzdory politickému pluralismu, který zde existuje, není plnou demokracií. Ale co je ještě závažnější, na územích, která dobyl v roce 1967, ovládá Izrael již téměř padesát let početné obyvatelstvo, jemuž jsou upírána základní občanská práva, které nemá žádnou vládu nad svou půdou a nad svým majetkem a které postrádá vlastní suverenitu. Tato situace je z mého pohledu neúnosná a neúnosná musí být i pro každého člověka, který ctí lidská a občanská práva.

Jistě, své poslední knihy jsem napsal jako badatel, jehož cílem je dekonstruovat národní mytologie postrádající jakýkoli historický základ. Přiznávám ale, že mým úmyslem nebylo jen ukojit zvědavost milovníků knih, které se zabývají minulostí. Chtěl jsem také přispět – aniž bych si dělal iluze o moci, jakou v dnešní době knihy mají – k o něco větší lidské spravedlnosti.

Tel Aviv, 2015

Obsah

Předmluva pro čtenáře v České republice	7
Úvod: břemena paměti	11
1. Vytváření národů: suverenita a rovnost	41
2. Mytohistorie: Na počátku stvořil Bůh lid	90
3. Vynalezení exilu: proselytismus a konverze	170
4. Zóny mlčení: hledání ztraceného (židovského) času	245
5. „My“ a „oni“: identitní politika v Izraeli	318
Doslov: lid bez země, země bez lidu?	400
Doslov k českému vydání (Pavel Barša)	415
Poznámky	437
Rejstřík	479
Ediční poznámka	489

Šlomo Sand

JAK BYL
VYNALEZEN
ŽIDOVSKÝ
NÁROD

Z anglického originálu *The Invention of the Jewish People*, vydaného nakladatelstvím Verso v Londýně roku 2009, přeložili Veronika Bránišová a Přemysl Houda.

Předmluvu autora z hebrejštiny přeložila Olga Sixtová.

Doslov napsal Pavel Barša.

S přihlédnutím k hebrejskému originálu redigovala Olga Sixtová.

Sazba & typo martin.tresnak@gmail.com.

Vydalo nakladatelství Rybka Publishers,
V Jirchářích 6, 110 00, v Praze
na podzim roku 2015.

Vydání první.

www.rybkapub.cz